

Т. М. Безверха,
асистент

УДК 665/254/22(02)

Проблеми художньо-технічного редагування під час створення книжкових видань на регіональних видавничо-поліграфічних підприємствах України

У статті визначено особливості сучасної підготовки до друку книжкових видань, виявлено основні помилки, які допускають у процесі підготовки оригінал-макетів на додрукарському етапі. У результаті аналізу продукції та сучасного стану художнього й технічного редагування на поліграфічно-видавничих підприємствах Житомирщини, а також впливу технічного прогресу на розвиток додрукарського процесу визначено основні помилки та розкрито проблеми під час підготовки до друку оригінал-макетів книжкових видань. Проблеми, розглянуті у статті, висновки, зроблені на основі досліджень, та практичні рекомендації автора сприяють поліпшенню додрукарського етапу створення книг.

Ключові слова: редагування, видавничий процес, книга, оригінал-макет.

Вступ. Книга – важливий засіб масової, наукової і технічної інформації, який відіграє величезну роль як у розповсюдженні й пропаганді знань, так і в освіті та вихованні. Вона є так званою знаковою системою, формою закріплення семантичної інформації для її повторного відтворення в часі та просторі [1, с. 9].

Об'єктом цього дослідження стали книжкові видання, які було подано на щорічний конкурс «Краща книга року» за 2013 р. Організаторами конкурсу є Житомирська обласна державна адміністрація, обласна рада, департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації.

Мета дослідження – виявити помилки, які допустили видавництва, поліграфічні та приватні підприємства під час підготовки до друку видань, зокрема на етапі їх художньо-технічного редагування.

Результати й обговорення. На розгляд оргкомітету конкурсу автори та видавництва області представили 32 видання в дев'яти номінаціях. Конкурсні роботи не поступалися актуальністю тематики, суспільною значущістю, індивідуальністю стилю авторів виданням, які номінувалися минулого року. Найширше були представлені такі номінації: «Особистість і доба», «Поезія року», «З глибини знань». Після детального вивчення та уважного аналізу всіх видань члени оргкомітету шляхом голосування визначили переможців. Загальна їх кількість – 13 [2].

Слід зазначити, що сьогодні в Україні існують дві школи підготовки видань до друку – львівська та київська. Перша розмежовує процеси художнього та технічного редагування,

а київська, навпаки, об'єднує їх. Художнє редагування – це оформлення книги, тобто творчий процес, а технічне – підготовка оригінал-макету відповідно до чинних норм і стандартів друку. Терміни «художнє редагування», «технічне редагування» з'явилися в обігу у 20–30-ті рр. ХХ ст. за аналогією з терміном «літературне редагування», але термін «редагування» не зовсім відповідає особливостям творчого процесу, який супроводжує процес оформлення видання. Наприклад, художник Микола Ільїн під час виконання роботи технічного редактора мав посаду «конструктор книги». Іноді художнього редактора називають режисером книги, художника – дизайнером, технічного редактора – книжковим техніком, конструктором. Нині посади технічного та художнього редакторів доволі часто суміщені, а для створення художнього ряду запрошують художника [3, с. 40].

У нашій роботі ми розглядатимемо саме відповідність чинній нормативній базі об'єктів дослідження, тобто якість технічного редагування.

Технічний прогрес безпосередньо впливає на поліграфічну промисловість та видавничу справу. Він сприяє розвитку та вдосконаленню настільних видавничих систем. Сьогоднішній рівень комп'ютерних програм дає змогу авторові самостійно підготувати оригінал-макет майбутнього видання до друку. До цього спонукають також і фінансові проблеми. Самостійна підготовка оригінал-макету значно здешевлює витрати на виготовлення книги. Але виступаючи у ролі художнього чи технічного редактора, автори, не маючи фахової освіти, доволі часто при-

пускаються грубих помилок під час підготовки оригінал-макету майбутнього видання. Усе це призводить до погіршення візуального сприйняття, читабельності та загального враження про книгу.

До єдиної бази даних в Україні внесено понад 1200 видавництв різної форми власності та кілька десятків таких організацій державної форми власності. З усієї цієї кількості видавничою справою займаються близько 1000 суб'єктів видавничої діяльності, інші – виготовленням та розповсюдженням видавничої продукції [4].

За даними Книжкової палати України, станом на 14.04.2014 у 2013 р. побачили світ 5284 книжкових видання (зокрема брошури) загальним накладом 12580,1 тис. прим. [5]. Але далеко не всі з них відповідають державним стандартам.

Розглянувши книги, представлені на курсі, ми визначили низку найпоширеніших помилок, які було допущено під час підготовки оригінал-макетів книжкових видань. Це неналежно оформлені:

- титульні сторінки;
- зворот титулу та його наповнення;
- анована каталожна картка;
- прикінцеві сторінки;
- склад вихідних відомостей.

Також до поширених помилок належить неправильне визначення виду видання та його формату, неправильний підрахунок облікових одиниць видавничої та друкарської продукції.

Появі цих помилок можна запобігти, маючи таку нормативну документацію: ДСТУ 4861:2007 «Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості»; ДСТУ 3017–95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення»; ДСТУ 4489–2004 «Видання книжкові та журнальні. Вимоги до форматів»; СОУ 22.2-02477019-14:2009 «Видання книжкові. Технічні умови» та ін.

Саме відсутність вільного доступу до чинних нормативних документів, що регламентують підготовку до друку та поліграфічне виконання книжкових видань, є однією з основних причин неякісної підготовки оригінал-макетів. Пакет таких документів можна лише придбати за певні кошти. Але не кожне підприємство може собі це дозволити, не згадуючи вже про представників малого видавничо-поліграфічного бізнесу. Звичайно, великі підприємства, наприклад, «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», «Академвидав», «Генеза», «Видавництво Старого Лева», «Клуб сімейного дозвілля», «Просвіта» та інші, можуть не лише придбати оновлену нормативну документацію, а й відвідувати семінари Книжкової палати України, які не завжди по кишені малим підприємствам та приватним підприємцям.

Приміром, 6 грудня 2013 р. відбувся науково-практичний семінар «Застосування нормативних і методичних документів під час підготовки друкованих та електронних видань до випуску», організований Книжковою палатою України та асоціацією «Інформатіо-Консорціум» для вітчизняних суб'єктів видавничої справи, що провадять видавничу діяльність відповідно до чинного законодавства України.

У роботі семінару взяли участь Національна парламентська бібліотека України (м. Київ), ДП з іноземними інвестиціями книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля» (м. Харків), ТОВ «Рібест» (м. Севастополь), Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ), ТОВ «МЦФЕР-Україна» (м. Київ), ТОВ «Видавничий дім “Пегас”» (м. Харків), ДНВП «Картографія» (м. Київ), ТОВ «Мандрівець» (м. Тернопіль), ТОВ «Видавничий дім “Освіта”» (м. Київ), ТОВ «Видавництво “Генеза”» (м. Київ), ТОВ «Ваостудіо» (м. Суми), ФОП Сочінський М. М. (м. Умань), ПП «ПОЛІУМ» (м. Кіровоград), ФОП Левицька О. В. (м. Київ), ФОП Коваленко А. Г. (смт. Врадіївка Миколаївської обл.), ФОП Купрієнко С. Г. (м. Одеса), ТОВ «Видавництво “Астро-принт”» (м. Одеса), ФОП Позднишев Є. В. (м. Київ), ПП «Видавництво Яслав» (м. Миколаїв), редакція газети «Підручники і посібники» (м. Тернопіль), ПП «Антиква» (м. Сімферополь), ТОВ «Дорадо-Друк» (м. Київ), ПП «Видавничий дім “ШКОЛА”» (м. Харків), ПП «Нова книга» (м. Вінниця), ТОВ «Літера ЛТД» (м. Київ), ТОВ «Друкарня “Рута”» (м. Кам'янець-Подільський), ТОВ «Полімед-Сервіс» (м. Кіровоград), ТОВ «Видавництво “Шкільний світ”» (м. Київ). Як бачимо, у представленому переліку переважають великі підприємства [6, с. 50].

19 грудня 2013 р. було проведено семінар «Застосування нормативних і методичних документів під час підготовки наукових та навчальних видань до випуску», організований Книжковою палатою України та асоціацією «Інформатіо-Консорціум» для вітчизняних видавців, які здійснюють підготовку та випуск навчальних та наукових видань.

У цьому семінарі взяли участь здебільшого науковці, про що свідчить список учасників: представники Інституту хімії високомолекулярних сполук (ІХВС) НАН України (м. Київ), Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАН України (м. Чорнобиль), Інституту фізіології рослин і генетики НАН України (м. Київ), Інституту проблем матеріалознавства НАН України (м. Київ), Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України (м. Київ), Інституту геологічних наук НАН України (м. Київ), Українського державного геологорозві-

дувального інституту (м. Київ), Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України (м. Київ), Запорізького державного медичного університету (м. Запоріжжя), Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (м. Миколаїв), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Луганськ), Київського національного університету будівництва і архітектури (м. Київ), Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса), Сумського державного університету (м. Суми), ПП «Аксіома» (м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл.), ТОВ «Акцент Інвест-трейд» (м. Запоріжжя).

На обох семінарах виступила Г. Плиса, завідувач відділу державної стандартизації Книжкової палати України, з аналізом ситуації щодо дотримання вітчизняними суб'єктами видавничої справи (зокрема учасниками семінару) положень чинних національних стандартів та інших нормативних документів у частині оформлення вихідних відомостей у неперіодичних та серіальних (періодичних, продовжуваних і серійних) виданнях, а також надала роз'яснення окремих положень згадуваних вище стандартів та відповідні рекомендації щодо їх застосування. У своїх доповідях вона зосередила увагу на питаннях щодо оформлення вихідних відомостей у друкованих та електронних неперіодичних виданнях, адже помилки ускладнюють їх пошук споживачами, бібліотеками та книгорозповсюджувальними організаціями, а також негативно позначаються на статистичному обліку видань і, як наслідок, призводять до помилок у національній бібліографії та викривлення державної статистики друку.

На семінарі 6 грудня у своїй доповіді Я. Куць, доцент кафедри книжкової графіки та дизайну друкованої продукції Української академії друкарства (м. Львів), член Спілки дизайнерів України, проаналізував проблеми щодо шрифтової організації вітчизняних видань. На його думку, на сьогодні остання має низку суттєвих недоліків. Доповідач зробив важливий висновок: вітчизняне шрифтове забезпечення давно вимагає серйозного аналізу та тестування, й запропонував слухачам з урахуванням нинішніх реалій способи вирішення питань щодо використання шрифтів.

У своєму виступі на семінарі 19 грудня О. Васильєв, кандидат технічних наук, президент асоціації «Інформатіо-Консорціум», зупинився на вимогах щодо якості вітчизняного наукового видання, дотримання яких необхідне задля здійснення його реєстрації в наукометричній, інформаційно-пошуковій, реферативно-бібліо-

графічних системах SCOPUS та Directory of Open Access Journal (Директорії журналів відкритого доступу), статті яких доступні для широкого наукового загалу в електронному вигляді [6, с. 51–52].

Як бачимо, семінари були змістовними, дуже важливими для учасників і мали практичне спрямування.

До речі, інформація про проведення таких семінарів доступна лише на офіційному сайті Книжкової палати України. Вільний доступ до такої інформації – це, звичайно, величезна перевага. Але багато підприємців не відстежують її. Тому варто подавати інформацію про проведення семінарів не лише на офіційному сайті, а й в інших публічних джерелах, а також інформувати відповідні департаменти на місцях для подальшого поширення відомостей.

Можливо, необхідно взагалі чинну нормативну документацію щодо підготовки та поліграфічного виконання книжкових видань надавати безкоштовно. Натомість не лише вимагати від видавництв та видавничо-поліграфічних організацій їх дотримання, а й накладати штрафи за порушення. Такі дії сприятимуть суттєвому покращенню якості книжкової продукції.

Важливу роль у книзі відіграють ілюстрації, формат, шрифт, зовнішнє оформлення, обкладинка чи оправа. Її оформлення завжди мусить бути тісно пов'язане зі змістом: воно роз'яснює, розкриває його і завжди залежить від характеру, цільового та читацького призначення книги [1, с. 3].

У своїй праці «Книжкове мистецтво» В. Пахомов розглядає особливості роботи над оформленням видань різних видів. Книги, випущені за його редакцією, стали творами мистецтва. У них було чітко вивірене все: кожна літера, кожен проміжок, розташування кожної ілюстрації [7, с. 3]. Ю. Адамов писав про нього: «Яка ретельна робота над текстом! Який аналіз пропонуваних художнику обставин місця, часу, дії, яке досконале почуття композиції книжкового аркуша!» [9, с. 23].

У підготовці до друку книжкових видань ключове значення має художньо-технічне редагування. Художньо-технічне редагування як поняття охоплює всі роботи, пов'язані з переведенням змісту інформації в графічну форму з урахуванням нормативних документів: від моменту, коли авторський оригінал надійшов до редакції, до складання рекомендацій поліграфічному підприємству [3, с. 13]. Донедавна в нашій державі художнє редагування здійснював художній редактор, а технічне – технічний редактор. Сьогодні, як правило, це один фахівець – художньо-технічний редактор. Але на малих приватних підприємствах підготовку

видань до друку проводить дизайнер. Це не завжди кваліфікований працівник із фаховою освітою. Найчастіше це людина, яка має відчуття композиції та знає програми, що входять до настільних видавничих систем. Але ж до обов'язків художнього і технічного редакторів входять й інші завдання:

- систематизувати зміст;
- виявити найважливіше в тексті;
- спрямувати увагу читача на головне;
- поліпшити сприйняття текстового матеріалу.

Виконання цих вимог неможливе, якщо:

- оформлення не відповідає змісту;
- текст стомлює очі;
- видання оформлене без дотримання законів композиції і дизайну [3, с. 40].

Якщо з художньої точки зору потрібно розробити композицію видання, то з технічної – надати авторському твору зручну, логічну і гарну друкарську форму з використанням сучасних засобів і методів роботи, досягнень техніки та поліграфії.

Технічне редагування – художньо-технічне керування детальним втіленням у матеріалі художнього задуму видання (проекту оформлення) та контроль за виконанням друкарнею всіх художньо-оформлювальних вказівок видавництва, а також дотриманням технічних правил набору та верстки [11]. Дизайнер, який знає технологічний процес, зможе надати майбутньому виданню логічну та гарну форму. Але дуже часто на підприємство надходить вже готовий оригінал-макет, зовсім неадаптований до особливостей певного поліграфічного обладнання. Підготовку видання до друку здійснює хто завгодно (автор, знайомі та родичі автора), але не фахівці. Тому художньо-технічним редагуванням цей процес назвати складно. Взявши до рук книгу без належної додрукарської підготовки, можна побачити неструктурований текст, неуніфіковані виділення, невідповідність зовнішнього оформлення внутрішній структурі.

Така неналежна підготовка продиктована економією коштів. Дуже часто за недостатнього фінансування автор відмовляється від недешевих послуг фахівців. Як правило, на підприємстві замовляють лише оформлення зовнішнього покриття, не бажаючи перероблювати внутрішню структуру. Це призводить до того, що книжкове видання не є цілісним, ілюстрації і фотографії мають низьку якість та неналежним чином опрацьовані, а єдиний зображальний ряд і взагалі відсутній.

Висновки. На основі результатів проведеного дослідження доходимо висновку, що стан художнього та технічного редагування перебуває на неналежному рівні. Це можна сказати про видання, випущені не лише на Жито-

мирщині, а й по всій Україні, оскільки проблеми підготовки видань до друку стосуються всіх малих видавничо-поліграфічних підприємств та приватних підприємств, які займаються видавничою діяльністю на всій території нашої держави.

Для підвищення якості книжкової продукції, на нашу думку, слід:

- проводити більшу кількість профільних семінарів серед працівників видавничої сфери та зробити їх доступнішими для малих підприємств і приватних підприємств;

- забезпечити належне інформування у медіа та серед фахівців про тренди, новинки й тенденції сучасного художньо-технічного редагування книжкових видань;

- забезпечити безкоштовний доступ до нормативної бази, що регламентує підготовку до друку та поліграфічне виконання книжкових видань;

- застосовувати дієвіші методи до видавців та видавничо-поліграфічних підприємств, які не дотримуються норм та стандартів видавничо-поліграфічної діяльності (стягувати штрафи).

Як бачимо, дослідження й аналіз підготовки книжкових видань на додрукарському етапі є перспективним напрямом досліджень у видавничій справі та вимагає подальшої гармонізації чинної нормативної бази з потребами практичної поліграфії.

1. Сава В. І. Основи техніки творення книги : [навч. посіб.] / В. І. Сава. – Львів : Каменяр, 2000. – 136 с.

2. Офіційний веб-сайт Житомирської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – URL: http://www.zhitomir-region.gov.ua/index_news.php?mode=news&id=7478.

3. Шевченко В. Е. Художньо-технічне редагування : [підручник] / В. Е. Шевченко. – К. : Паливода А. В., 2010. – 516 с.

4. Сумська міська централізована бібліотечна система [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.library-sumy.com/content/articles/1>.

5. Книжкова палата України [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.ukrbook.net>.

6. Вісник Книжкової палати. – 2013. – № 12. – С. 54.

7. Пахомов В. В. Книжное искусство / В. В. Пахомов. – М., 1961. – Кн. 1. – 424 с.

8. Пахомов В. В. Книжное искусство / В. В. Пахомов. – М., 1962. – Кн. 2. – 432 с.

9. Рукопись, художественный редактор, книга: Опыт художественного редактирования изданий / [сост. Е. Б. Адамов]. – М. : Книга, 1985. – 296 с.

10. Гавенко С. В. Стандарти у видавничо-поліграфічній галузі : [навч. посіб.] / С. Ф. Гавенко, О. В. Мельников. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2006. – 134 с.

11. Мильчин А. Э. Издательский словарь-справочник [Электронный ресурс] / А. Э. Мильчин. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : ОЛМА-Пресс, 2006. –

URL: <http://slovari.yandex.ru/~книги/Издательский%20словарь/Техническое%20редактирование>.

Подано до редакції 15. 05. 2014 р.

Bezverkha Tetyana. Problems of artistic and technical editing in terms of creation of book publications in regional publishing and printing houses of Ukraine.

The article defines the features of modern prepress of book editions, identifying the main errors allowed in the preparation of original models at the prepress stage. After analyzing the current state of products and modern state of artistic and technical editing at the printing and publishing companies of Zhytomyr region, and also the impact of technological progress on development of the prepress process, the author defines the main errors and reveals of the problems in preparing for printing of the original models of book editions. The issues discussed in the article, the conclusions drawn from research and the author's practical recommendations promote improvement of the prepress phase of book editions.

Keywords: editing, publishing, book, printing layout.

Безверхая Т. Н. Проблемы художественно-технического редактирования при создании книжных изданий на региональных издательско-полиграфических предприятиях Украины.

В статье определены особенности современной подготовки к печати книжных изданий, выявлены главные ошибки, допускаемые в процессе подготовки оригинал-макетов на допечатном этапе. В результате анализа продукции и современного состояния художественного и технического редактирования на полиграфическо-издательских предприятиях Житомирской области, а также влияния технического прогресса на развитие допечатного процесса определены основные ошибки и раскрыты проблемы подготовки к печати оригинал-макетов книжных изданий. Проблемы, которые поднимаются в статье, выводы, сделанные в ходе исследования, и практические рекомендации автора способствуют улучшению допечатного этапа создания книг.

Ключевые слова: редактирование, издательский процесс, книга, оригинал-макет.

